

NAPLÓJEGYZETEK

HARKAI VASS ÉVA

III.

VÁROSOK, GYALOGPOSTA, RÖPCÉDULÁK... – HÁBORÚ

1999. május harmadik hete

1.

A hét első napján, mint mindig, Újvidékre utazom. Két napja csend és nyugalom van, mondják a városbeliek, s ezt a nyugalmat az arcukon, a tekintetükön is látom.

Az előző hétfő zűrösebb volt: a délutáni riadó ideje alatt két becsapódás Újvidéken ért. (Vagy csak hangrobbanás volt?) A városi busz utasainak egy része döbbszerűen hallgatott, csak a riadt tekintetek cikáztak, egy másik csoport visszafojtott suttogásba kezdett arról, hol történhetett a becsapódás. A második (hang?)robbanás alkalmával a buszállomáson egy férfi ijedtében hirtelen nagyot ugrott. Bár nem ijedtem meg annyira, mint az otthoni – sokkal gyengébb – dörrenések alkalmával (kötél-szindróma, mesélem barátaimnak: otthon a gyerekeim is ott vannak), mégis akkor nyugodtam meg, amikor a busz elhagyta a már megszedett Klisát.

2.

Szabadkára utazunk. A városban csend van, de érezni a levegőben, nem gondtalan nyugalom ez. Néhány héttel ezelőtt még végigsétáltunk a korzón, s kávéztunk is. A nagyobbik fiam a nagyszülőktől kapott pénzen tornacipőt akart vásárolni, s jártuk az üzleteket. A boltokban szólt a rádió, híreket mondtak, az egyszólamúvá lett műsorok ugyanazokat az agyonjátszott jelzőket harsogták, az eladók és az üzletekbe betérő fiatalok hangosan kommentálták, s fesztelenül feleltek a rájuk zúdított háborús propaganda gyűlölettel fröcsögő nyelvezetével.

Második alkalommal (a rádióadót ért találat után) dolgunk végeztével már iszkoltunk a városból a délutáni légiriadó elől. Most megállapítjuk, hogy a leselkedő veszélyen túl anyagi helyzetünk miatt sincs kedvünk kávézni.

Közvetlenül a bombázások megkezdése után I. eladott könyveiért még pénzt is kaptam a Danilo Kišről elnevezett szabadkai könyvesboltban. Nehezen hihető, hogy ezután bárki is vásárolni fog belőlük. A kapott pénzből veszek a fiatalok költészeti antológiájából. Fehér holló vagyok a szép, nemrég felújított könyvkereskedésben, amelynek internetes különterme is van.

3.

Az interneten hetek óta nem érkezett postánk. Senki sem ír, vagy zárolták a vonalakat? Közömbös vagyok, nincs erőm utánajárni. Még ahhoz sincs, hogy én küldjek valakinek üzenetet. Mit is írhatnék – tudván, hogy mások is elolvashatják? Ismerőseimmel, kisebb-nagyobb nehézségeket leküzdve, telefonon érintkezem, bizonyos témákról csak élőszóban beszélgetünk. A levelek, lévén, hogy az új rendelet értelmében felbonthatók, gyalogpostán utaznak.

4.

Nagyanyámnak az idősök otthonában fogalma sincs, mi zajlik a kinti világban. Egy falat vont maga köré, amelynek egyre szűkülő résein át a mi jelenlétünk is csak ritkán jut el a tudatáig, a világ történései pedig egyáltalán nem jutnak át a falon. Egyszerre szorongató és megkönnyebbülést hozó állapot.

5.

Újra I.-hez utazunk. Fiaim a vonat ablakán át ugyanazt a képet látják, amit én egy hónappal ezelőtt. A kosárlabda-rajongó idősebb azt mondja, mérkőzés zajlik a pályán. Eszébe sem jut – mintha elfeledte volna –, hogy tornaóra (és iskola) is létezik.

Vasárnap érünk haza, zuhog az eső a szabadkai vasútállomáson. Az anyám azzal fogad bennünket, hogy újra nincsen áram. Miután kicsomagolok, s megnyitom a hűtőszekrény ajtaját, hogy betegem az aranytartalékba szánt fél sajtgurigát és citrompótlót, tapasztalom, hogy világít benne az égő. Abbahagyom a rakodást, futok a számítógéphez, mert holnap Újvidékre kell vinnem egy tizennégy oldalas szöveget. Óriási sikerélményem volt, mert két példányban is ki tudtam nyomtatni.

6.

Az utcán, a ház előtt a fűben röpcédulákat találunk. Bár itthon nem volt nagy eső, kissé nyirkosak. Összeszedjük, megszártjuk őket. A felhívás ellenére eszembe sem jut, hogy a belügyi titkárságra szaladjak velük, s azt sem gondolom, hogy kábító hatású anyaggal vannak átítatva. Ki is akar itt engem – minket – elkábítani? S ki mérgez bennünket – immár tíz éve?

Már egész röpcédula-gyűjteményünk van. F. mint a kártyát, nyitja szét saját kollekciónak, s mutatja azt a színes, zászlós példányt, amilyent nekem még nem sikerült szerezni. Másnap a barátnőmtől kapok ilyen is.

A legserényebb gyűjtők a gyerekek. A szomszéd utcabeliek mesélik, hogy a NATO-tagállamok zászlóit látván örömmel újságolták nekik: ezek a mi zászlóink (!). Egy kisgyerek kijelentette, hogy ezek nem is igazi NATO-röpcédulák, mert az igaziak levonósak.

IV.

SÉTA, ÁRAMSZÜNET, AVATÓÜNNEPSÉG . . . – HÁBORÚ

1999. május negyedik hete

1.

Ha hétfő, akkor Újvidék. A városi buszok ritkán járnak, már nem is várom a buszt, gyalog vágom neki a hosszú útnak. Útközben tapasztalom, hogy sokan mások is ezt teszik. Közben nézem a kirakatokat, mesélem csodálkozó munkatársaimnak. Kérdőn néznek rám: hol élek én? A trafikok kirakatát nézem, mondom nekik, azt, hogy árulnak-e cigarettát. Persze, hogy nem árulnak – ha árulnának, ott látnám a végtelen tömeg kígyózását is. A bódéablakokban több soros felirat: *Cigaretta nincs, nem is lesz, s azt sem tudom, mikor és hol lehet kapni.* A szövegből egyértelműen kiolvasható, hogy a felirat kiragasztásáig mi töltötte ki az újság- és dohányárusok munkaidejének túlnyomó hányadát.

2.

N. rosszkedvű, levert. Temerinben három napja nincs áram, most az ő mélyhűtőjének a tartalma van veszélyben. Én is átéltem ezt, s azzal vizsgálom N.-t, hogy nincs olyan meleg, nem fog gyorsan kiengedni a jég.

Az egyetemen sincs áram, sötétben tapogatózunk a lépcsőn, a háború kezdete óta biztonsági okokból a felvonó sem üzemel. A múltkor víz sem volt, az otthonról hozott kávé és kristálycukor mellé egy vízzel teli kis üveget is vinnem kellett volna – hetven kilométer távolságból. A szekrényemben találtam két deci ásványvizet. Ezzel kevertem be a Nesst, amit sokak megrökönyödésére egyébként is hidegen iszok, de nem volt jó, kellemetlenül savanykás volt az íze. P. segített ki a virágai számára műanyag üvegben tartalékolt vízzel.

3.

Vizsgáztatunk. Másfél órás írásbeli dolgozat, gyorsított szóbeliztetés, fél egyre már készen is vagyunk. A többség egy hét múlva kíván szóbelizni, s ez nem is rossz ötlet, hiszen egy óra körül már várható a légiriadó. De csend van, csak délután négy óra körül van robbanás (az olajfinomítót éri találat – tizenötödször!) – ekkor én már a buszon ülök, jó messzire Újvidéktől.

4.

Újabb áramszünetes nap. Tegnap és tegnapelőtt állítólag Magyarországtól kaptunk áramot (ami csak Kishegyesig jut el). Vasárnap és hétfőn ünnep volt – pünkösöd –, ma vége a pünkösdi királyságnak, odaát beindultak a gyárak, az üzemek. Másfél órára van csak áramunk, közöttük több órás szünetek. Az egyik híradót rádión, a másikat elemes walkmanen hallgatom, hol gyertya, hol lámpa mellett írok és olvasok, pupillám felváltva szűkül és tágul. Esténként, lefekvés előtt számot kell vezetni róla, melyik lámpa vagy rádió maradt felvagy bekapcsolva.

5.

Belgrádban ma avatták a tudományok doktorait. I. nem ment – nem mehetett – el, levélben kérte a rektort, hogy távollétében rá vonatkozóan is ejtsék meg a ceremóniát. A rektor jóakarátán múlik, hogy elfogadja-e I. indoklását. Ha nem, egy évet kell várnia az újabb ceremóniáig, pedig szüksége lenne az eredeti oklevélre. Ha itthon tartózkodna, nyilván nem lenne elegendő indok, hogy háborús helyzet van, s a délutáni órákban Belgrádra bombák hullanak. (A helyzet veszélyes, de ne keltsünk pánikot – mondták a mi egyetemünkön is. S folynak a vizsgák, a konzultációk, miközben egyes karok épületében a katonaság tanyáz.) Ha netalán becsapódna egy lövedék, ország-világ előtt szét lehetne kürtölni, hogy a NATO szándékosan a tudományok frissen felszentelt doktorait és az egyetemistákat veszi célba.

Faxon kell elküldenem a befizetésről szóló bizonylatot, mert másnap már ott kell lennie Belgrádban. A postán nem működik a fax, mondják, nincs vonal, a Szabadka melletti Crveno Seló-i bombázásra hivatkoznak. Látom, nem is nagyon törik magukat. Legalább négyen méregetik a masinát, üveges tekintettel. Ez a posta végső, hivatalos álláspontja, hogy nem megy a fax? – kérdezem. Ez.

N. É. tanácsára egy fénymásoló-irodába megyek, amelynek fax-szolgálatja is van. Négyzéri-ötszöri próbálkozás után sem sikerül vonalat kapni. Már hagyom az egészet, s magamban kezdek igazat adni a postahivatalnak, de a fiatalember, akire az irodája alatti kocsmában találtam rá, arra kér, hagyjam ott a küldeményt, két óráig megkísérli továbbítani. A magánvállalkozás bücsülete: mire kisebb bevásárlás után hazaérek, már vár az üzenet, hogy elment a fax, karikázhatok vissza, hogy kifizessem a szolgáltatás díját. Az egész fax-ügy két délelőttömbe került. (Vö. Böndör versrészletével, amelyben kb. az áll, hogy írtam egy wakát, s ráment az egész délutánom.)

6.

A *Magyar Szóban* végre vannak olvasható (és olvasni való) cikkek is. Nem sok, de a propagandagépezet darálásának közepette jólesik valami *mást* is olvasni.

A háború megkezdésekor a repülőgépek félelmet keltő éjszakai zúgásán túl a legelviselhetetlenebb a hazafias frázisok ránk rótt, napi nem kis adagja volt – ahogyan a szánkba rágták, hogy nekünk kizárólag kívül és kizárólag mi a jó. A játszma elejétől hosszú ideig csak egyetlen retorika volt jelen, bár nem hiszem, hogy most már – ennyi évi átverés és anyagi megaláztatás után – az emberek fejébe erővel bele lehet verni azt a fajta, többszörösen degradálódott „objektivitást” és „igazságot”, amit a hivatalos állami média köpködve és ordítva bifláz. Azóta ki-ki megkereste a maga csatornáját (Szabad Európa, Zágráb, CNN . . .).

Hol vannak Vesna Pešićék és a többiek? – kérdezem újságíró ismerősömtől a bombázások megkezdésekor. Miért nem írtok valami jót is a *Magyar Szóban*? Nem lehet, mondja, hadiállapot van, a cenzúra nagyítóval pásztázza a sorokat, be kell dobni a kötelező jelzőket, és semmi több. Ő. a háború első napjaiban az orrom előtt hasítja négybe az addig normális újságnak bizonyuló, aznapi *Blicet*, mondván, hogy szemét, nincs benne olvasnivaló. Az Újvidéki Televízió magyar nyelvű híradója – amíg a megszokott csatornán van vétel, nézem, utána nem nagyon keresgélem – felér egy tragikomikus színjátékkal: a bemondók zsinórban bakiznak, nyelvük szinte beletörik a kötelező jelzősorozatba.

7.

A háború időszakának – az „objektív” sajtón túl – másik nagy megaláztatását azok az ún. háborúellenes megmozdulások jelentették, amelyek a háborúellenességet a rezsimhűséggel mosták össze. Tömeg a tereken, a hidakon, a városokban szabadtéri hangversenyek. (Sem a médiában, sem szóbeszédben fel sem merül, mi zajlik Kosovóban az albánokkal.)

Húsvét előtt, mielőtt először I.-hez utaztunk volna, végignéztük ezt a dramaturgiát. Topolya városközpontját lezárták a „tömeges” kivonulás miatt. Úgy adódott, hogy szembekerültem az egészségház kivezényelt és szegényszemre hosszú gyalogos oszlopba terelt foglalkoztatottjaival. Sokukat személyesen ismerem, de alig néhányuknak tudtam köszönni, mert lehajtott fővel, szegyenkezve vonultak a rájuk kényszerített cél felé. Az állami intézmények foglalkoztatottjainak kiszolgáltatottsága . . . (A középiskolások is parancsba kapták, hogy kötelező a megjelenés, de ügyesen kihúzták magukat, mesélik többben is. Ezt annál inkább megtehették, mivel nincs tanítás, tehát nincs közvetlen kontroll.) Bár örültem, hogy nekem nem kell részt vennem a tömeghisztériában, egyben szégyelltem is magam, hogy velük szemben szabadon járhatok-kelhetek. Jellemző, hogy ki vezette a műsort, ki szólalt fel a magyarok köréből, kiknek kellett szavalniuk – s kik ugrottak fel önként az emelvényre kolót ropni a szent nemzeti cél érdekében.

8.

A belgrádi békekonzertek egyikén Balašević is fellépett. Valószínűleg meg kellett tennie ezt a gesztust. Nemcsak amiatt, mert Belgrád terén ott volt mindenkori közönsége – a fiatalok, akik később számon kérhetnék, hogy a háború ideje alatt miért nem volt velük –, hanem amiatt is, mert a rezsim, amely bíráló hangnemű, szókimondó szövegei miatt eddig sem kedvelte túlságosan – sőt, határozottan mellőzte, hiszen a tévé képernyőjén évek óta persona non grata –, képes lenne őt hazafiatlannak titulálni. Esetleg üldözni. Esetleg egy behívót is kikézbcsíteni számára. Publicisztikai frásainak gyűjteményében olvasható: a horvátországi háború idején voltak már ilyen élményei.

Az sem bizonyos, hogy csupán gesztus volt ez – javít ki T. É., mondván, hogy aki Újvidéken átélte az éjszakai bombázások borzalmait, tiszta szívéből énekel a háború ellen.

A mindennapos szabadtéri hangversenysorozaton fellépő rockosok betyárböcsülete: amikor Š. hívei pártvezérük képével bevonultak a közönség közé, a pódiumon elhallgatott az épp soros énekes, mondván, hogy a fiatalok háborúellenes hangversenye pártsemleges. A Š.-t éltetőknak el kellett hagyniuk a terepet. (S a sajtó becsületére vall, hogy ezt megírta.)

9.

Május 19-e. Ezt a dátumot külön lejegyzem. Március 24-e, a bombázások megkezdése óta szinte az egyetlen jó hír. Mély lélegzetet veszek, bár az utóbbi tíz évben megtanultam, hogy nincsenek csodák. Érdekes lesz megfigyelni, vajon a rezsimhű média hogyan fog reagálni a hírre. Eltussolja, amíg lehet? Mint ahogyan a bombázás megkezdésekor tette: korcsolyabajnokságot közvetített – amíg lehetett.

10.

Délelőtt kisebb fiammal az iskolában voltunk, hogy átvegyük a jövő tanévre előjegyzett tankönyveket. Lesz itt még iskola, tanítás? A zeneteremből a kóruspróba hangfoszlányai hallatszanak. Talán a nyolcadikosok búcsúünnepségére is sor kerül, amin I. nem lehet jelen.

11.

Nem akarom elkiabálni: nyugodt, végre alvással töltött éjszakák. Ám azt is tudom, hogy továbbra is tart a tudathasadásos állapot: amíg itt, a végeken csend van, a legerőteljesebb és legsűrűbb támadások éjszakai ezek, s ettől a mi álmunk sem lehet egészen nyugodt.

A hosszadalmas áramszünetek s a rádió- és tévéadók állandó megsemmisítése miatt gyakran csak egy-két napos késéssel értesülök a becsapódásokról. A Szabad Európa és a Kossuth nem részletezi a vajdasági célpontokat, a Szerbiai Rádiót keresgélni kell a változó hullámhosszokon (s hallgathatatlan), a *Magyar Szóban* csak a tegnapelőtti éjszaka történetéről olvashatok. A szombati *Magyar Szóból* tudom meg: csütörtök délután a palicsi Vér-tó környékét érte találat.

A háború legközepeán békébe illő epizód: nemrég ide költözött szomszédaink építenek. A délutáni csendet a betonkeverő hangos, kellemetlen darálása tölti be, de nem zavar; a rombolás közepette tiszta szívből szurkolok nekik.

12.

Ha I. hazautazna, fel sem ismerné városát. Az iskolákba a katonaságot, a bank épületébe a belügyi titkárságot költöztették, az utasszállító vállalat autóbuszai a sofőrök házai előtt parkolnak, a tűzoltóotthont biztonsági okokból kiürítették, s a tűzoltókocsik a város különböző pontjain rostokolnak. A mi házunk közelébe, a Kálvária mögötti Epresbe is jutott egy; az ügyeletes tűzoltók sátrat vertek, abban alszanak, nyárson és bográcsban sütnék-főznek,

május elsején a feleségek és gyerekeik is ott piknikeltek velük. Háborús adalék Fenyvesi Ottó Topolya-verseihez – avagy a Káosz angyala.

13.

A fordulatok fordulata: a városközpontban levő trafikban van cigaretta, négyféle is, jó minőségű, 14–16 dináros áron. Ez nem azt jelenti, hogy a dohányossal való ellátottság a jó, hanem hogy anyagi helyzetünk rossz: egyre kevesebb pénz jut cigarettára. A piacon csak valamivel olcsóbb – rossz – magyar cigarettát vesznek.

14.

Lódarázs és varacskos disznók, hallok a rádióban; ezeket fogják bevetni. Beleborzongok a szókapcsolatok animális vadságába.

15.

Két hónappal ezelőtti ijedelmeink utóbb milyen nevetségesnek tűnnek! Amikor a legelső napon megszólalt a sziréna hangja, azt sem tudtuk, most mi következik, s hogy mit kell tennünk. Telefonon hívom újságíró barátnőmet. Ti mentek valahová? – kérdezem rémülten. Ugyan hová mennénk? – térít észhez K. a tőle megszokott józansággal. Jó, de ha mégis indulnátok, szóljatok, erősködöm. Az volt az érzésem, most mindenki menekül – azt azért nem gondoltam végig, hogy hová –, csak mi maradunk itt a ránk váró, egyelőre ismeretlen borzalomban. A gyerek is az ismeretlen veszélytől fél a legjobban, fordul meg a fejében.

De hová is lehet a háború elől menekülni? (A képernyőn láttunk erről szívszorító képeket.)

Aznap este elhatározom, én éjjel nem fogok aludni, a gyerekeim miatt is ébren kell töltenem az éjszakát. Az anyám tíz óra körül álmosan bejelenti, hogy ő most már aludni megy, éjfél után egy órakor már én is nehezen viselem a virrasztást. S jól teszem, hogy aludni megyek: azóta sok éjszaka telt el bombázásban; a mai lesz a hatvannyolcadik.

16.

A *Magyar Szóban* olvasom, s kisebb-nagyobb késéssel az *ÉS*-ben is tapasztalom, hogy az európai értelmiség két táborra szakadt: az egyik szárny (köztük G. Grass, H. M. Enzensberger, V. Havel, S. Sonntag, Kertész Imre, Radnóti Sándor) egyetért a NATO-val, mondván, hogy minden eszközzel meg kell

akadályozni az etnikai tisztogatást, a másik (pl. Konrád György) az ártatlanok büntetéseként minősíti a bombázásokat. Azok számára, akiknek – mint az újvidékieknek, a belgrádiaknak, a čačakiaknak, a tizenkilencszer bombázott vranjeiaknak . . . – majd minden éjszakai álmát a bombázások robaja hasítja fel, rémálomként élik át az éjszakában égig csapó lángokat, veszélyben a családjuk, a gyerekeik, a házuk, a lakásuk (a könyvtáruk), villanyáram és víz nélkül maradnak napokig, nincs más alternatívájuk, mint a háborúellenesség. Bár ez csak az érem egyik oldala. Mert ugyanakkor K. Gy. szövegét sem lehet nyugodt lelkiismerettel s felháborodás nélkül olvasni: ideológiai vizes borotvással csillapítani tagadhatatlan bűnöket?

Nem ismerek magamra, mondom I.-nek; tele vagyok gyűlölettel, s ez elviselhetetlen. Napközben azokat gyűlölöm, akik idestova már tíz éve keserítik az életünket, éjszaka a fejünk felett dübörgő bombázókat, amelyektől nem tudom megóvni a gyerekeimet. B. erre azt mondja, a békénél vannak magasabb minőségek is, s a maga módján neki is igaza van. Többszörösen tudathasadásos állapot.

Vajon M. M. most mit ír a régi nyaralásokat és külföldi utazásokat visszasíró, érzékeny naplójába?

17.

Nagy dörrenés, beleremegnek az ablakok, utána hangos repülőgépzúgás. A hetente többszöri, rögtönzött fizikaórák eredményeképp most már tudom: egy repülőgép törte át a hangfalat. (Lebombázták a hangot, mondja egyik ismerősöm lánya.)

A híradóban bemondják: Belgrádban ma már háromszor volt légitámadás, pedig még csak késő délután van. Fél kettőkor, amikor mit sem sejtve épp a kertben ebédeltünk, Dél-Szerbiában egy hidat robbantottak a Drinán. A közeli helységben piac volt, a támadásnak állítólag tizenegy halott és negyven sebesült áldozata van. A pesti rádióból hallom meg a ránk vonatkozó legfrissebb híreket: az esti híradó szabadkai és palicsi robbanásokról számol be.

A házunk közvetlen közelében rendőr kiképzés (-átképzés?) folyik. Damoklész kardja a fejünk felett.

V.

FIZIKA, RÖVID PÓRÁZ, BÉKESZERZŐDÉS . . . – HÁBORÚ

1999. június első hete

1.

Dél előtt újra egy hangfal-áttörés. A nappal világossága és apró zajai bátorítólag hatnak, s nem engedik felszínre az éjszakai rémületet. Két nagylány a könyvtár kölcsönzőosztályán mégis összerenzen a dörrenés zajára. Hogy oldjuk rémületüket, elmondjuk nekik a fizikai törvényszerűség lényegét, amelyet mi is nemrég tanultunk meg „élőben”. Döbbenet néznek ránk, egy arcizmuk sem rezdül. Nem látszik rajtuk, hogy megnyugtattuk volna őket. A fizika eddig – számukra is, számunkra is – a megtapasztalás és a tiszta ráció józan tudománya volt. Emelő, matematikai inga, hatás-ellenhatás s a versbe szedett, legendás hírű vízbe mártott test . . . Mostanában a félelem is hozzá tapad. Talán már Hirosima óta . . .

Délután viszont olyan dübörgés, amelyent az eltelt hetven nap alatt még nem tapasztaltunk. Háborús képzavar: teljes napsütéstől vakító nyári égbolt és bombázók vonulása . . . Nem látni őket, de mély morajlásuk félelmet keltő, s azt sem tudni, hogy néhány állandóan köröző gép-e ez, vagy mindig újabbak jönnek. Röpülnek délnek, s miután majd elvégzik a dolgukat (!), újra végigdübörögnek felettünk. Á. Óz varázslót hallgatja egy mesekazettáról, s nem mondom neki, hogy kapcsolja ki a magnót. Nem kívánom, hogy egy az egyben hallja ezt a zajt. Engem sem nyugtat meg az egyébként jó szándékú szomszéd stratégiai magyarázata, miszerint azért dübörögtetik így felettünk a gépeket, hogy kihívják légvédelmünk választát, s így fedjék fel az állásokat.

Éjszaka mégis csend van – vagy csak én nem riadok már fel a kimerültségtől zúgásra, dörrenésekre.

2.

Mélyen az éjszakákba nyúló rádiózás; szinte rendszeres szokásommá vált. Szabad Európa éjjel kettőig, s tovább is hallgatnám, ha nem kellene a másnap reggeli ébredésre gondolnom.

3.

Június első csütörtöke, délután négy óra van: ebben a pillanatban nyitják meg Budapesten az Ünnepi Könyvet, amelyre készültem, s amelyen most mégsem lehetek – lehetünk – ott. A legújabb rendelet értelmében nemcsak a

katonaköteles korú férfiak, hanem az egyetemen dolgozók sem hagyhatják el az országot – nemre való tekintet nélkül.

Kinek árt, hogy Magyarországra utaznánk, hogy saját pénzünkön megvehessük legfontosabb munkaeszközeinket, a munkánkhoz szükséges legújabb könyveket? Hogy legalább szakmailag ne rongyolódjunk le. Milyen országvezetés az, amelyik saját országhatárainak börtönébe zárja az egyetemi tanárokat és a tudományt? Kinek a rosszabb: annak, aki nem jöhet haza, vagy annak, akit itthon pórázon tartanak? I.-nek, hogy két nap múlva nem lehet ott H. ballagásán, vagy nekem? Melyik a nyomasztóbb: a külső vagy a belső emigráció?

4.

Keserőség és öröm – egyetlen napba sűrítve.

Április 11-e, a Költészet Napja háborúban, bombázásban telt („Költészet napja van, / de mit ér a költészet szava? / Hallgatnak a múzsák. // Reszket a balkán éjszaka” – írtam aznap egyik versemben); az Ünnepi Könyvhét első napja (talán) a béke szomorú ünnepét hozta meg.

Megkönnyebbülök, hogy végre véget ér a rettegés, de vajon mostani bezártságunk, a nyakunkba akasztott póráz nem egy újabb (ki tudja, hanyadik) tortúra kezdete-e? Nincsenek csodák. Minden illúzió öncsalás. (Krasznahorkai László legújabb regénye címének aktualitása: *Háború és háború*.)

5.

Körülbelül az történt, amire számítottam: a nyolcadikosok búcsúztatóján elhangzott a giccses ünnepi beszéd, amelyben – mint vártam is – helyet kapott a kis országot ért világnagy igazságtalanság. S hogy a diákok szépek, okosak – és ártatlanok. Vajon az otthonukból (az utóbbi években több felvonásban is) elűzöttek, az erőszakkal a harctérre hurcolt, alig harminc év körüli tartalékosok és a még fiatalabb kiskatonák – s a háború áldozatai – nem ártatlanok? Ide-oda csúsztatott mondatok és igazságok libikókája . . . Retus és maszatolás. A felolvasott szöveg szerint a Vajdaságot a Nemanjićok tűzhelyének melege fűti otthonossá . . . Hát, nem tudom. Ezt csak azok gondolhatják így, akiket a gyökerei nem ide kötik. A szabadelvű médiában hallottak után mintha most más kontextusba kerültem volna. Pislogok, mint patkány a lisztben. Á. unja a fárasztó ceremóniát, s gyerekösztönével igaza van. Jobb is, hogy I.-nek nem kellett mindezt végighallgatnia.

A politikamentességet hirdető itteni oktatás émelvítő példája, amikor egy színötös nyolcadikos nagylány búcsúszövegének mondataiból a hatalmi párt beteges ideológiáját hallom ki. Eddig ez az iskola a gyerekek minden kérdésére

választ tudott adni, csak a március vége óta történetekre nem, hangzott el a műsorban. Én ezt a kérdést is meg tudtam válaszolni a gyerekeimnek, gondolom. É. pedig hozzáteszi, ha az iskola az utóbbi kérdésekre nem tudott választ adni, akkor az éveken át adott válaszokkal is baj lehetett.

Amikor a koldusbotra juttatott és végsőkéig elkeseredett pedagógusok – több ízben is – sztrájkba léptek, a hatalom azzal vádolta őket, hogy manipulálnak a tanulóifjúsággal . . .

Persze a ceremónia elérte a kellő hatást. Megsemmisülten tapasztalom, hogy a manipuláció ellenére a jelen levő szülők örömkönyveket sírnak.

6.

I. telefonált. Kinn volt a könyvhét megnyitóján. Míg mi itthon vagyunk – kollektív őrizetben – L.-lel kávéztak és söröztek a Gerbeaud teraszán. Örülök, hogy legalább ők megtehették. S annak is, hogy Balázs Attilának adott egy példányt a verseskötetemből – a körülmények miatt dedikálás nélkül. Annak is örülök, hogy a drill ellenében valamiképpen mégis ott lehettem: B. I.-ék árulták a könyvemet. Megannyi ok az apró örömekre . . . Az elkövetkezőkben is az eddigi évek során tanult keserű nevetés fog bennünket fenntartani?

7.

Balašević egyik dalának félsora: „*Nemoj nas više braniti . . .*” (*Ne védj már tovább minket . . .*)